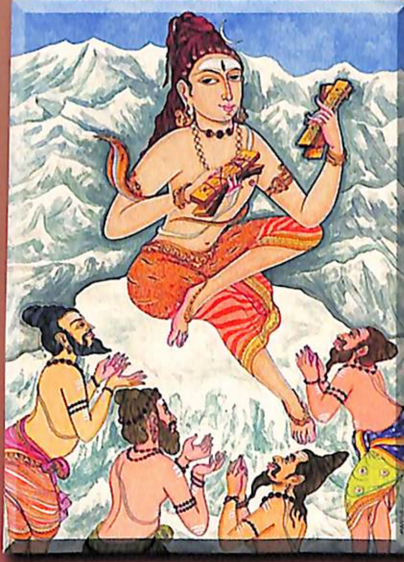
ॐ

अच्छिद्रम् - अश्वमेधम्

ACCHIDRAM - ASVAMEDHAM

Sanskrit

Published by

R.S.VADHYAR & SONS

Book Sellers & Publishers

KALPATHI, PALGHAT .678 003

SOUTH INDIA.

2009 Rs. 80/-

SANSKRIT MADE EASY SERIES

A Reformed Series of Four Illustrated Sanskrit Readers

Infant Reader संस्कृत बालादर्शः 23.00

Reader I संस्कृत प्रथमादर्शः 20.00

Reader II संस्कृत द्वितीयादर्शः 20.00

Reader III संस्कृत तृतीयादर्शः 25.00

USEFUL GRAMMAR BOOKS FOR STUDENTS

Easy Texts on Sanskrit Grammar - संस्कृत व्याकरण ग्रन्थाः

1. शब्दमंजरी Declension of nouns - तिद्धन्त-अव्यय-समास प्रकरण-शब्दार्थकोश सहिताः Enlarged Edition 35.00

2. धातुरुपमंजरी - Conjugation of Verbs-Deals with 500 most common roots 30.00

3. संस्कृत व्याकरण प्रवेशिका - 47 Lessons dealing on Nouns, Grammar, Verbs, Tenses, Parsing etc. 15.00

4. **Exercises in Sanskrit Translation** - With Guidelines for Translation from Sanskrit to English and vice-versa 15.00

Easy text on Sanskrit Poetry लघु काव्य ग्रन्थाः
श्रीरामोदन्तम् - With Instructive Notes in Sanskrit to English 20.00

Sanskrit Copy Books - संस्कृत प्रतिलेखांजलिः

No. 1 Bold Hand (स्यूललिपिः)
No. 2 Medium Hand (मध्यमलिपिः) and
No. 3 Small Hand (सूक्ष्मलिपिः) .... Each Rs. 8.00

तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तम प्रपाठकः

॥अच्छिद्रम्॥

हरिः ओम्॥ सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान् प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। स यदनिष्ट्वा प्रयायात्। अकामप्रीता एनं कामा नानु प्रयायुः। अतेजा अवीर्यः स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर इति। कामानेवास्मिन् दधाति।[१] कामप्रीता एनं कामा अनुप्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान् भवति॥ संततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। स यदुद्वायति। विच्छित्तिरेवास्य सा॥ तं प्राञ्चमुद्धृत्य। मनसोपतिष्ठेत। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः। [२] मनसैव यज्ञगं संतनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः। भूतिमेवोपैति॥ वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति। यावच्छम्यया प्रविध्येत्। यदि तावदपक्षायेत्। तगं संभरेत्। इदं त एकं पर उत एकम्।[३] तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व। संवेशनस्तनुवै चारुरेधि। प्रिये देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवैनगं संभरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ यदि परस्तरामपक्षायेत्। अनु प्रयायावस्येत्। सो एव ततः प्रायश्चित्तिः॥ ओषधीर्वा एतस्य पशून् पयः प्रविशति। यस्य हविषे वथ्सा अपाकृता धयन्ति।[४] तान् यद्दुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्। यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागूं निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे।[५] अथोत्तरस्मै हविषे

वथ्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ अन्यतरान् वा एष देवान् भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायं गृहमागच्छन्ति। यस्य सायं दुग्धगं हविरार्तिमार्छति। इन्द्राय व्रीहीन्निरुव्योपवसेत्। पयो वा ओषधयः। पय एवारभ्य गृहीत्वोपवसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं कुर्यात्।[६] अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीची दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वथ्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ उभयान् वा एष देवान् भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमागच्छन्ति। यस्योभयगं हविरार्तिमार्छति। [७] ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्। अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वन्या देवताः। इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वथ्सानपाकुर्यात्।[८] सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते। यस्य व्रत्येऽहन् पत्न्यनालम्भुका भवति। तामपरुध्य यजेत। सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिष्ट्वोपह्वयेत। अमूहमस्मि। सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्वम्। तावेहि संभवाव। सह रेतो दधावहै। पुगंसे पुत्राय वेत्तवै। रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुपह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥[९]

यद्विष्यण्णेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्।

अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा वल्मीकवपायामवनयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः।[१०] भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर् होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति।[११] तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर् होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ यदववृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्यात्मञ्जायेत। किलासो वा स्यादर्शसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। स जुहुयात्। मित्रो जनान्कल्पयति प्रजानन्न्।[१२] मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभिचष्टे। सत्याय हव्यं घृतवज्जुहोतेति। मित्रेणैवैनत्कल्पयति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर् होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ यत्पूर्वस्यामाहुत्यागं हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यृद्ध्येत। यदुत्तरयाऽभिजुहुयात्। [१३] चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यृद्ध्येत। यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति वानस्पत्ययर्चा समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्। वनस्पतिनैव यज्ञस्यार्तां चानार्तां चाहुती विदाधार। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर् होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङ्गारः स्कन्देत्। अध्वर्यवे च यजमानाय चाकगं स्यात्।[१४] यद्दक्षिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकगं स्यात्। यत्प्रत्यक्। होत्रे च पत्नियै च यजमानाय चाकगं स्यात्। यदुदङ्। अग्नीधे च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकगं स्यात्। यदभि जुहुयात्। रुद्रोऽस्य पशून् घातुकः स्यात्। यन्नाभिजुहुयात्। अशान्तः प्रह्रियेत।[१५]

स्रुवस्य बुध्नेनाभि निदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते। नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिग्ंसीरमुं मा हिग्ंसीरिति येन स्कन्देत्॥ तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः। स्तोमपृष्ठो घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्त्वा जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवैनं प्रहरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ [१६]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिताग्नेरग्निर्मथ्यमानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य होतव्यम्। अग्नावेवास्याग्निहोत्रग्ं हुतं भवति॥ यद्यन्यं न विन्देत्। अजायाग्ं होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा। अग्नावेवास्याग्निहोत्रग्ं हुतं भवति। [१७] अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्॥ यद्यजां न विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रग्ं हुतं भवति।[१८] ब्राह्मणं तु वसत्यै नापरुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तं भागधेयेन व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः॥ यदि ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रग्ं हुतं भवति। दर्भाग्स्तु नाध्यासीत। [१९]

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत। तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः॥ यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रगं हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत। [२०] यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न परिचक्ष्याः॥ मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सगंसृज्येते। यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिरग्नयः सगंसृज्यन्ते। अग्नये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्यां चैवास्यामेध्यां च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिगं स्वेन भागधेयेनोपधावति। स एवैनं व्रतमालम्भयति॥[२१] गर्भगं स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः। पृथिव्यामवचुश्चोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निरृतिं पराचैः॥ रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यथ्स्रवेत्। रेतोऽस्य वाजिनगं स्रवेत्। गर्भगं स्रवन्तमगदमकरित्याह। रेत एवास्मिन्वाजिनं दधाति।[२२] अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेत एव तद्दधाति। इन्द्र इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानागं रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्रजनयति। पृथिव्यामवचुश्चोतैतदित्याह। अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभि प्राप्नोति निरृतिं पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥[२३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्टाथ्सर्वतश्च याः। ताभी रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमारभे॥ देवा गातुविदः। गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्रयुज्यताम्॥ तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः। [२४] सोमपीथाय संनयितुम्। वकलमन्तरमाददे॥ आपो देवीः शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्क्याय देवानाम्। पर्णवल्कमुत शुन्धत॥ पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो वथ्सेषु पय इन्द्राय हविषे ध्रियस्व। गायत्री पर्णवल्केन। पयः सोमं करोत्विमम्॥[२५] अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति सूर्यमह्ने। आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय रमतां देवताभ्यः॥ वसून् रुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः। ताः पूर्वः परिगृह्णामि। स्व आयतने मनीषया॥ इमामूर्जं पञ्चदशीं ये प्रविष्टाः। तान्देवान् परिगृह्णामि पूर्वः। [२६] अग्निर् हव्यवाडिह तानावहतु। पौर्णमासग् हविरिदमेषां मयि। आमावास्यग् हविरिदमेषां मयि॥ अन्तराऽग्नी पशवः। देवसग् सदमागमन्। तान् पूर्वः परिगृह्णामि। स्व आयतने मनीषया॥ इह प्रजा विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निं गृहपतिमभि संवसानाः। ताः पूर्वः परिगृह्णामि॥[२७] स्व आयतने मनीषया॥ इह पशवो विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निं गृहपतिमभि संवसानाः। तान् पूर्वः परिगृह्णामि। स्व आयतने मनीषया॥ अयं पितृणामग्निः। अवाड्ढव्या पितृभ्य आ। तं पूर्वः परिगृह्णामि। अविषं नः पितुं करत्॥ अजस्रं त्वाग् सभापालाः। [२८] विजयभागग् समिन्धताम्। अग्ने दीदाय मे सभ्य। विजित्यै शरदः शतम्॥ अन्नमावसथीयम्। अभिहराणि शरदः शतम्। आवसथे श्रियं मन्त्रम्। अहिर्बुध्नियो नियच्छतु॥

इदमहमग्निज्येष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि। इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः। [२९] रुद्रेभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि॥ पयस्वतीरोषधयः। पयस्वद्वीरुधां पयः। अपां पयसो यत्पयः। तेन मामिन्द्र सगं सृज॥ अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छकेयं तन्मे राध्यताम्। वायो व्रतपत आदित्य व्रतपते।[३०] व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छकेयं तन्मे राध्यताम्॥ इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सग्ग्स्कृताम्। बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्॥ यत्कृष्णो रूपं कृत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामेकविग्ंशतिधा। संभरामि सुसंभृता॥ [३१] त्रीन् परिधीग्स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनु संचरान्। उपवेषं मेक्षणं धृष्टिम्। संभरामि सुसंभृता॥ या जाता ओषधयः। देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्॥ अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदेवगं शिवमस्तु मे।[३२] आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्॥ अपरिमितानां परिमिताः। संनह्ये सुकृताय कम्। एनो मा निगां कतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु॥ सकृदाच्छिन्नं बर्हिरूर्णामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा भराम्यहम्। अस्मिन्थ्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥[३३] त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान् प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे॥ इमौ प्राणापानौ। यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ संचरताम्। पवित्रे हव्यशोधने॥ पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वां मनसा पुनातु॥ [३४] अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपिगच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने॥ त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्। त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्। त्वया होता संतनोत्यर्धमासान्॥ त्रयस्त्रिग्ंशोऽसि

तन्तूनाम्। पवित्रेण सहागहि। [३५] शिवेयग्ं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुपसेवताम्॥ अप्रस्रग्ंसाय यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः संनीतं बिभृताम्। इन्द्राय शृतं दधि॥ उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो भवासि नः॥[३६] अमृन्मयं देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्रयुज्यताम्। तिरः पवित्रमति नीताः। आपो धारय माऽतिगुः॥ देवेन सवित्रोत्पूताः। वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गां दोहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि शुन्धत॥ एता आचरन्ति मधुमद्दुहानाः। प्रजावतीर्यशसो विश्वरूपाः।[३७] बह्वीर्भवन्तीरुप जायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः॥ पूषा स्थ॥ अयक्ष्मा वः प्रजया सग्ंसृजामि। रायस्पोषेण बहुला भवन्तीः। ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतं च। जीवो जीवन्तीरुप वः सदेयम्॥ द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च संदुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय द्रविणं दधातु॥[३८] उथ्सं दुहन्ति कलशं चतुर्बिलम्। इडां देवीं मधुमतीग्ं सुवर्विदम्। तदिन्द्राग्नी जिन्वतग्ं सूनृतावत्। तद्यजमानममृतत्वे दधातु॥ कामधुक्षः प्रणो ब्रूहि। इन्द्राय हविरिन्द्रियम्॥ अमूं यस्यां देवानाम्। मनुष्याणां पयो हितम्॥ बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यः। हव्यमाप्यायतां पुनः।[३९] वथ्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्॥ यज्ञस्य संततिरसि। यज्ञस्य त्वा संततिमनु संतनोमि॥ अदस्तमसि विष्णवे त्वा। यज्ञायापिदधाम्यहम्। अद्भिररिक्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते॥ अयं पयः सोमं कृत्वा। स्वां योनिमपिगच्छतु।[४०] पर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः॥ इमौ पर्णं च दर्भं च। देवानाग्ं हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो हव्यग्ं हि रक्षसि॥ उभावग्नी उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु मे। अहं ग्राम्यानुप वसामि।

मह्यं गोपतये पशून्॥[४१]

देवा देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु। त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदग्ं शकेयं यदिदं करोमि। आत्मा करोत्वात्मने। इदं करिष्ये भेषजम्। इदं मे विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्॥ इदमहग्ं सेनाया अभीत्वर्यै। [४२] मुखमपोहामि॥ सूर्य ज्योतिर्विभाहि। महत इन्द्रियाय॥ आप्यायतां घृतयोनिः। अग्निर् हव्याऽनुमन्यताम्। खमङ्क्ष्व त्वचमङ्क्ष्व। सुरूपं त्वा वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये जुष्टमभिघारयामि॥ स्योनं ते सदनं करोमि। [४३] घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्थ्सीदामृते प्रतितिष्ठ। व्रीहीणां मेध सुमनस्यमानः॥ आर्द्रः प्रथस्नुर्भुवनस्य गोपाः॥ शृत उथ्स्नाति जनिता मतीनाम्॥ यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्थ्सोम घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्॥ इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥[४४] देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे। यस्यास्मि न तमन्तरेमि। स्वं म इष्टग्ग् स्वं दत्तम्। स्वं पूर्तग्ग् स्वग्ग् श्रान्तम्। स्वग्ं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा। वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता।[४५] पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे॥ मा भेर्मा संविक्था मा त्वा हिग्ंसिषम्। मा ते तेजोऽपक्रमीत्। भरतमुद्धरेमनुषिञ्च। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि। नमस्ते अस्तु मा मा

हिग्ंसीः॥ यदवदानानि तेऽवद्यन्न्। विलोमाकार्षमात्मनः। [४६] आज्येन प्रत्यनजम्येनत्। तत्त आप्यायतां पुनः॥ अज्यायो यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। माऽरूरुपाम यज्ञस्य। शुद्धग्ग् स्विष्टमिदग्ं हविः॥ मनुना दृष्टां घृतपदीम्। मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसंभिन्दन्न्। अवद्याम्येकतोमुखाम्॥ [४७] इडे भागं जुषस्व नः। जिन्व गा जिन्वार्वतः। तस्यास्ते भक्षिवाणः स्याम। सर्वात्मानः सर्वगणाः॥ ब्रध्न पिन्वस्व। ददतो मे मा क्षायि। कुर्वतो मे मोपदसत्। दिशां क्लुप्तिरसि। दिशो मे कल्पन्ताम्। कल्पन्तां मे दिशः।[४८] दैवीश्च मानुषीश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा मे कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे कल्पन्ताम्। संवथ्सरो मे कल्पताम्। क्लुप्तिरसि कल्पतां मे॥ आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतेभ्यः। इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यः।[४९] विधेम हविषा वयम्॥ भजतां भागी भागम्। माऽभागोऽभक्त। निरभागं भजामः। अपस्पिन्व। ओषधीर्जिन्व। द्विपात्पाहि। चतुष्पादव। दिवो वृष्टिमेरय॥ ब्राह्मणानामिदग्ं हविः। [५०] सोम्यानाग्ं सोमपीथिनाम्। निर्भक्तो ब्राह्मणः। नेहाब्राह्मणस्यास्ति॥ समङ्क्तां बर्हिर् हविषा घृतेन। समादित्यैर्वसुभिः सं मरुद्भिः। समिन्द्रेण विश्वेभि-र्देवेभिरङ्क्ताम्॥ दिव्यं नभो गच्छतु यथ्स्वाहा॥ इन्द्राणीवाविधवा भूयासम्। अदितिरिव सुपुत्रा। अस्थूरि त्वा गार्हपत्य। [५१] उपनिषदे सुप्रजास्त्वाय॥ सं पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छताम्। यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम्। संजानानौ विजहतामरातीः। दिवि ज्योतिरजरमारभेताम्॥ दश ते तनुवो यज्ञ यज्ञियाः। ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन। नारिष्ठयोः प्रशिषमीडमानः। देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्॥ यं वां देवा अकल्पयन्न्।[५२] ऊर्जो भागग्ं

शतक्रतू। एतद्वां तेन प्रीणानि। तेन तृप्यतमगं्हहौ॥ अहं देवानाग्ं सुकृतामस्मि लोके। ममेदमिष्टं न मिथुर्भवाति। अहं नारिष्ठावनुयजामि विद्वान्। यदाभ्यामिन्द्रो अदधाद्भागधेयम्॥ अदारसृद्भवत देव सोम। अस्मिन् यज्ञे मरुतो मृडता नः। मा नो विददभि भामो अशस्तिः।[५३] मा नो विदद्वृजना द्वेष्या या॥ ऋषभं वाजिनं वयम्। पूर्णमासं यजामहे। स नो दोहताग्ं सुवीर्यम्। रायस्पोषग्ं सहस्रिणम्। प्राणाय सुराधसे। पूर्णमासाय स्वाहा॥ अमावास्या सुभगा सुशेवा। धेनुरिव भूय आप्यायमाना। सा नो दोहताग्ं सुवीर्यम्। रायस्पोषग्ं सहस्रिणम्। अपानाय सुराधसे। अमावास्यायै स्वाहा॥ अभिस्तृणीहि परिधेहि वेदिम्। जामिं मा हिग्ंसीरमुया शयाना। होतृषदना हरिताः सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य ब्रध्ने॥[५४]

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु। अपाग्ं रस ओषधीनाग्ं सुवर्णः। निष्का इमे यजमानस्य सन्तु कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिँल्लोके॥ भूपते भुवनपते। महतो भूतस्य पते। ब्रह्माणं त्वा वृणीमहे॥ अहं भूपतिरहं भुवनपतिः। अहं महतो भूतस्य पतिः।[५५] देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि। देव सवितरेतं त्वा वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे प्रब्रवीमि। मनो गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभे। त्रिष्टुब्जगत्यै। जगत्यनुष्टुभे। अनुष्टुक् पङ्क्त्यै। पङ्क्तिः प्रजापतये।[५६] प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये। बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः।

बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा। अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञं गोपाय॥ इदं तस्मै हर्म्यं करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा तपस्वी॥[५७] अन्तर्दूतश्चरति मानुषीषु॥ चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मृज्यमाना महते सौभगाय। मह्यं धुक्ष्व यजमानाय कामान्॥ भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष। ततो देवी वर्धयते पयाग्ंसि। यज्ञिया यज्ञं वि च यन्ति शं च। ओषधीराप इह शक्वरीश्च॥ यो मा हृदा मनसा यश्च वाचा॥[५८] यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता च। तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्मि॥ ऊर्णामृदु प्रथमानग्ग् स्योनम्। देवेभ्यो जुष्टग्ं सदनाय बर्हिः। सुवर्गे लोके यजमानग्ं हि धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्॥ चतुःशिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते। सा स्तीर्यमाणा महते सौभगाय।[५९] सा मे धुक्ष्व यजमानाय कामान्॥ शिवा च मे शग्मा चैधि। स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पयस्वती चैधि। इषमूर्जं मे पिन्वस्व। ब्रह्मतेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे पिन्वस्व। विशं पुष्टिं मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यं मे पिन्वस्व। प्रजां पशून्मे पिन्वस्व॥[६०] अस्मिन् यज्ञ उप भूय इन्नु मे। अविक्षोभाय परिधीन्दधामि। धर्ता धरुणो धरीयान्। अग्निर्द्वेषाग्ंसि निरितो नुदातै॥ विच्छिनद्मि विधृतीभ्याग्ं सपत्नान्। जातान् भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः। विशो यन्त्राभ्यां विधमाम्येनान्। अहग्ग् स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो यन्त्रे नुदमाने अरातिम्। विश्वं पाप्मानममतिं दुर्मरायुम्।[६१] सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृती स्थो विधृती स्वधृती॥ प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजां मयि धारयतम्। पशून्मयि धारयतम्॥ अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधो विश्वरूपाः।

तस्मिन्थ्स्रुचो अध्यासादयामि॥ आरोह पथो जुहु देवयानान्।[६२] यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा सम्भृताङ्गा। वहासि मा सुकृतां यत्र लोकाः॥ अवाहं बाध उपभृता सपत्नान्। जातान् भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः। दोहै यज्ञगं सुदुघामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे मथ्सपत्नाः॥ यो मा वाचा मनसा दुर्मरायुः। हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने।[६३] इदमस्य चित्तमधरं ध्रुवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे मथ्सपत्नाः॥ ऋषभोऽसि शाक्वरः। घृताचीनागं सूनुः। प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि सीद॥ स्योनो मे सीद सुषदः पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजया पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि सीद पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्।[६४] अधरे मथ्सपत्नाः॥ इयग्ग् स्थाली घृतस्य पूर्णा। अच्छिन्नपयाः शतधार उथ्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन॥ यज्ञोऽसि सर्वतः श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः।[६५] सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः॥ इदमिन्द्रियममृतं वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकिथ्सन्न्। तेन देवा अवतोप माम्। इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। शृतं मयि श्रयताम्॥ यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्। [६६] येनासिञ्चद्बलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदं तच्छुक्रं मधु वाजिनीवत्। येनोपरिष्टादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मां धिनोतु॥ अयं वेदः पृथिवीमन्वविन्दत्। गुहा सतीं गहने गह्वरेषु। स विन्दतु यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु॥ अयं यज्ञः समसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा देवताभिः।[६७] तेन लोकान्थ्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमश्याम्॥

यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनान्नुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं विदेय॥ अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्। [६८] वाजजित्यायै संमार्ज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय॥ उपहूतो द्यौः पिता। उप मां द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीद्ध्रात्। आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। उपहूता पृथिवी माता। उप मां माता पृथिवी ह्वयताम्। अग्निराग्नीद्ध्रात्।[६९] आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय॥ मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यम्। विच्छिन्नं यज्ञगं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नः। विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ यं ते अग्न आवृश्चामि। अहं वा क्षिपितश्चरन्न्। प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा निवृश्चत॥[७०] अग्ने यो नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ट्यः। इध्मस्येव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किंचन॥ यो मां द्वेष्टि जातवेदः। यं चाहं द्वेष्मि यश्च माम्। सर्वाग्स्तानग्ने संदह। याग्श्चाहं द्वेष्मि ये च माम्॥ अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा ससृवाग्ंसम्। [७१] वाजं जिगिवाग्ंसम्। वाजिनं वाजजितम्। वाजजित्यायै संमार्ज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय॥ वेदिर्बर्हिः शृतग्ं हविः। इध्मः परिधयः स्रुचः। आज्यं यज्ञ ऋचो यजुः। याज्याश्च वषट्काराः। सं मे संनतयो नमन्ताम्। इध्मसंनहने हुते॥ [७२] दिवः खीलोऽवततः। पृथिव्या अध्युत्थितः। तेना सहस्रकाण्डेन। द्विषन्तग्ं शोचयामसि। द्विषन्मे बहु शोचतु। ओषधे मो अहग्ं शुचम्॥ यज्ञ नमस्ते यज्ञ। नमो नमश्च ते यज्ञ। शिवेन मे संतिष्ठस्व। स्योनेन मे संतिष्ठस्व। [७३] सुभूतेन मे संतिष्ठस्व। ब्रह्मवर्चसेन मे संतिष्ठस्व। यज्ञस्यर्धिमनु संतिष्ठस्व। उप ते यज्ञ नमः। उप ते नमः। उप ते नमः॥ त्रिष्फली क्रियमाणानाम्। यो न्यङ्गो अवशिष्यते। रक्षसां भागधेयम्।

आपस्तत्प्रवहतादितः॥[७४] उलूखले मुसले यच्च शूर्पे। आशिश्लेष दृषदि यत्कपाले। अवप्रुषो विप्रुषः संयजामि। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्॥ यज्ञे या विप्रुषः सन्ति बह्वीः। अग्नौ ताः सर्वाः स्विष्टाः सुहुता जुहोमि॥ उद्यन्नद्य मित्रमहः। सपत्नान्मे अनीनशः। दिवैनान् विद्युता जहि। निम्रोचन्नधरान्कृधि॥ [७५] उद्यन्नद्य वि नो भज। पिता पुत्रेभ्यो यथा। दीर्घायुत्वस्य हेशिषे। तस्य नो देहि सूर्य॥ उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां दिवम्। हृद्रोगं मम सूर्य। हरिमाणं च नाशय॥ शुकेषु मे हरिमाणम्। रोपणाकासु दध्मसि।[७६] अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं निदध्मसि॥ उदगादयमादित्यः। विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम रन्धयन्न्। मो अहं द्विषतो रधम्॥ यो नः शपादशपतः। यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च तस्मै निम्रुक्च। सर्वं पापगं समूहताम्॥[७७] यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासति देवाः। इध्मस्येव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन॥ अवसृष्टः परापत। शरो ब्रह्मसगंशितः। गच्छाऽमित्रान् प्रविश। मैषां कंचनोच्छिषः॥[७८]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृता यान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे॥ दीक्षाऽसि तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः।[७९] ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि भूरारभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षां तपसा।

विश्वस्य भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु॥ वातं प्राणं मनसाऽन्वारभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः। स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वग्ंहसः।[८०] ज्योग्जीवा जरामशीमहि॥ इन्द्र शाक्वर गायत्रीं प्रपद्ये। तां ते युनज्मि। इन्द्र शाक्वर त्रिष्टुभं प्रपद्ये। तां ते युनज्मि। इन्द्र शाक्वर जगतीं प्रपद्ये। तां ते युनज्मि। इन्द्र शाक्वरानुष्टुभं प्रपद्ये। तां ते युनज्मि। इन्द्र शाक्वर पङ्क्तिं प्रपद्ये।[८१] तां ते युनज्मि॥ आऽहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतग्ं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि। ऋतं च मे सत्यं चाभूताम्। ज्योतिरभूवग्ं सुवरगमम्। सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्॥ पृथिवी दीक्षा।[८२] तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षं दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः। ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः।[८३] तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा।[८४] तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग् दीक्षा। तया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। अन्तरिक्षं त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्।[८५] दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु

दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूग्ंषि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च। त्विषिश्चापचितिश्च।[८६] आपश्चौषधयश्च। ऊर्क्च सूनृता च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्॥ स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानाग्ं सुम्नो महते रणाय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आसुशेवः॥ शिवो मा शिवमाविश। सत्यं म आत्मा। श्रद्धा मेऽक्षितिः।[८७] तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मा दिशो दीक्षयन्तु। सत्यमस्मि॥ अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वह हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः॥ आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां योनिमासीद साध्या। अस्मिन्थ्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्न्। [८८] विश्वे देवा यजमानश्च सीदत॥ एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। चत्वारि मायो भवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु॥ सखायः सप्तपदा अभूम। सख्यं ते गमेयम्।[८९] सख्यात्ते मा योषम्। सख्यान्मे मा योष्ठाः॥ साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्तेऽन्तरिक्षं पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते दिशः पादः।[९०] परोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जं धुक्ष्व। तेज इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्॥ विमिमे त्वा पयस्वतीम्। देवानां धेनुग्ं सुदुघामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु। क्षेमो अस्तु नः॥ इमां नराः कृणुत वेदिमेत्य। वसुमतीग्ं रुद्रवतीमादित्यवतीम्।[९१] वर्ष्मन्दिवः। नाभा पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न रिष्येत्। देवस्य सवितुः

सवे॥ चतुःशिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। तस्यागं सुपर्णावधि यौ निविष्टौ। तयोर्देवानामधि भागधेयम्॥ अप जन्यं भयं नुद। अप चक्राणि वर्तय। गृहगं सोमस्य गच्छतम्॥ न वा उवेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवागं इदेषि पथिभिः सुगेभिः। यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः सविता दधातु॥[१२]

यदस्य पारे रजसः। शुक्रं ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा॥ यस्माद्भीषाऽवाशिष्ठाः। ततो नो अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे॥ यस्माद्भीषा न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥[१३] प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे॥ उदुस्र तिष्ठ प्रतितिष्ठ मा रिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे लोके यजमानगं हि धेहि। शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे॥ यस्माद्भीषाऽवेपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः। ततो नो अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे॥[१४] य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा॥ न वा उवेतन्म्रियसे। आशानां त्वा विश्वा आशाः॥ यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियौ। इन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्। अहुतस्य हुतस्य च। हुतस्य चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य। वीतं पिबतं जुषेथाम्। मा यजमानं तमो विदत्। मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्। सगंसृष्टमुभयं कृतम्॥[१५]

अनागसस्त्वा वयम्। इन्द्रेण प्रेषिता उप। वायुष्टे अस्त्वग्ंशभूः। मित्रस्ते अस्त्वग्ंशभूः। वरुणस्ते अस्त्वग्ंशभूः॥ अपां क्षया ऋतस्य गर्भाः। भुवनस्य गोपाः श्येना अतिथयः। पर्वतानां ककुभः प्रयुतो नपातारः। वग्नुनेन्द्रग्ग् ह्वयत। घोषेणामीवाग्श्चातयत।[९६] युक्ताः स्थ वहत॥ देवा ग्रावाण इन्दुरिन्द्र इत्यवादिषुः। एन्द्रमचुच्यवुः परमस्याः परावतः। आऽस्माथ्सधस्थात्। ओरोरन्तरिक्षात्। आ सुभूतमसुषवुः। ब्रह्मवर्चसं म आऽसुषवुः। समरे रक्षाग्स्यवधिषुः। अपहतं ब्रह्मज्यस्य॥ वाक्च त्वा मनश्च श्रिणीताम्।[९७] प्राणश्च त्वाऽपानश्च श्रीणीताम्। चक्षुश्च त्वा श्रोत्रं च श्रीणीताम्। दक्षश्च त्वा बलं च श्रीणीताम्। ओजश्च त्वा सहश्च श्रीणीताम्। आयुश्च त्वा जरा च श्रीणीताम्। आत्मा च त्वा तनूश्च श्रीणीताम्। शृतोऽसि शृतं कृतः। शृताय त्वा शृतेभ्यस्त्वा॥ यमिन्द्रमाहुर्वरुणं यमाहुः। यं मित्रमाहुर्यमु सत्यमाहुः।[९८] यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा॥ मयि त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः। मयि धायि सुवीर्यम्॥ त्रिशुग्घर्मो विभातु मे। आकूत्या मनसा सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा सह। तस्य दोहमशीमहि।[९९] तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु॥ मित्रो जनान्प्र स मित्र॥ यस्मान्न जातः परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतीग्ंषि सचते स षोडशी॥ एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गणे॥[१००] प्र ते महे विदथे शग्ंसिषग्ं हरी। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे। वनुषो हर्यतं मदम्॥ इन्द्रो नाम घृतं

न यः। हरिभिश्चारु सेचते। श्रुतो गण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्पसं गिरः॥ इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिं माम्। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु॥[१०१] इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतम्। तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु॥ प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्। अर्थे गा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानं मे विन्द॥ नमो रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे।[१०२] उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति तगं हुवे॥ यान्यपामित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि। यमस्य बलिना चरामि। इहैव सन्तः प्रति तद्यातयामः। जीवा जीवेभ्यो निहराम एनत्॥ अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिन्न्। तृतीये लोके अनृणाः स्याम। ये देवयाना उत पितृयाणाः।[१०३] सर्वान् पथो अनृणा आक्षीयेम॥ इदमू नु श्रेयोऽवसानमागन्म। शिवे नो द्यावापृथिवी उभे इमे। गोमद्धनवदश्ववदूर्जस्वत्। सुवीरा वीरैरनु संचरेम॥ अर्कः पवित्रगं रजसो विमानः। पुनाति देवानां भुवनानि विश्वा। द्यावापृथिवी पयसा संविदाने। घृतं दुहाते अमृतं प्रपीने॥ पवित्रमर्को रजसो विमानः। पुनाति देवानां भुवनानि विश्वा। सुवर्ज्योतिर्यशो महत्। अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठाम्॥[१०४]

उदस्तांप्सीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानमित्रानवधीद्युगेन। बृहन्तं मामकरद्वीरवन्तम्। रथन्तरे श्रयस्व स्वाहा पृथिव्याम्॥ वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे॥ बृहति श्रयस्व स्वाहा दिवि॥ बृहता त्वोपस्तभ्नोमि॥ आ त्वा

ददे यशसे वीर्याय च। अस्मास्वघ्निया यूयं दधाथेन्द्रियं पयः॥ यस्ते द्रप्सो यस्त उदर्षः।[१०५] दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ट्यै स्वाहा॥ अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा मरुतः सामार्कः। आप्रियश्छन्दाग्ंसि निविदो यजूग्ंषि। अस्यै पृथिव्यै यद्यज्ञियम्॥ प्रजापतेर्वर्तनिमनुवर्तस्व। अनु वीरैरनु राध्याम गोभिः। अन्वश्वैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु प्रजयाऽन्विन्द्रियेण।[१०६] देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु॥ प्रति क्षत्त्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे। प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि भव्ये॥ विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्रितम्। दिवे च विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरं नमः॥ अस्कान्द्यौः पृथिवीम्। अस्कानृषभो युवा गाः।[१०७] स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्रजनयतु॥ अस्कानजनि प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्रजनिषीमहि॥ ये देवा येषामिदं भागधेयं बभूव। येषां प्रयाजा उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो देवेभ्यः स्वाहा॥ उत त्या नो दिवा मतिः।[१०८] अदितिरूत्याऽऽगमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप स्रिधः॥ उत त्या दैव्या भिषजा। शं नस्करतो अश्विना। यूयातामस्मद्रपः। अप स्रिधः॥ शमग्निरग्निभिस्करत्। शं नस्तपतु सूर्यः। शं वातो वात्वरपाः।[१०९] अप स्रिधः॥ तदित्पदं न विचिकेत विद्वान्। यन्मृतः पुनरप्येति जीवान्। त्रिवृद्यद्भुवनस्य रथवृत्। जीवो गर्भो न मृतः स जीवात्॥ प्रत्यस्मै पिपीषते। विश्वानि विदुषे भर। अरंगमाय जग्मवे। अपश्चाद्दध्वने नरे॥ इन्दुरिन्दुमवागात्। इन्दोरिन्द्रोऽपात्। तस्य त इन्दविन्द्रपीतस्य मधुमतः। उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि॥[११०]

ब्रह्म प्रतिष्ठा मनसो ब्रह्म वाचः। ब्रह्म यज्ञानाग्ं हविषामाज्यस्य। अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्न्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥ आश्राविततमत्याश्रावितम्। वषट्कृतमत्यनूक्तं च यज्ञे। अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्न्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥ [१११] यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतं देव हेडनम्। अरायो अस्माग्ं अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन॥ ततं म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय शस्यते। अयग्ं समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य समुतृप्णुतर्भुवः। उद्वयं तमसस्परि। उदु त्यं चित्रम्।[११२] इमं मे वरुण तत्त्वा यामि। त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने। त्वमग्ने अयासि प्रजापते॥ इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि। मैषां नु गादपरो अर्धमेतम्। शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन॥ इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा। भेषजं दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा।[११३] ऋद्ध्यै स्वाहा समृद्ध्यै स्वाहा॥ यत इन्द्र भयामहे। ततो नो अभयं कृधि। मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतये। वि द्विषो वि मृधो जहि॥ स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा विमृधो वशी। वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयंकरः॥ आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनम्।[११४] आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम॥ अनाज्ञातं यदाज्ञातम्। यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वग्ं हि वेत्थ यथातथम्॥ पुरुषसंमितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसंमितः। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वग्ं हि वेत्थ यथातथम्॥ यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते

मर्तासः। अग्निष्टद्धोता क्रतुविद्विजानन्न्। यजिष्ठो देवाग्ं ऋतुशो यजाति॥[११५]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत॥ देवा जीवनकाम्या यत्। वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥ [११६] ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वग्ं सरस्वति। ऋतान्मा मुञ्चताग्ंहसः। यदन्यकृतमारिम॥ सजातशग्ंसादुत वा जामिशग्ंसात्। ज्यायसः शग्ंसादुत वा कनीयसः। अनाज्ञातं देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि॥ यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्ठीवद्भ्याम्।[११७] शिश्नैर्यदनृतं चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥ यद्धस्ताभ्यां चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वग्नुमुपजिघ्नमानः। दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि॥ अदीव्यन्नृणं यदहं चकार। यद्वाऽदास्यन्थ्संजगारा जनेभ्यः। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥ यन्मयि माता गर्भे सति।[११८] एनश्चकार यत्पिता। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥ यदा पिपेष मातरं पितरम्। पुत्रः प्रमुदितो धयन्न्। अहिग्ंसितौ पितरौ मया तत्। तदग्ने अनृणो भवामि॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्याम्। यन्मातरं पितरं वा जिहिग्ंसिम। अगिर्मा तस्मादेनसः॥ यदाशसा निशसा यत्पराशसा।[११९] यदेनश्चकृमा नूतनं यत्पुराणम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥ अतिक्रामामि दुरितं यदेनः। जहामि रिप्रं परमे सधस्थे। यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमारोहामि सुकृतां नु लोकम्॥ त्रिते देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो मा यदि किंचिदानशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः।

[११०] गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥ दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु शुन्धनीः॥ यदापो नक्तं दुरितं चराम। यद्वा दिवा नूतनं यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत उत्पुनीत नः॥ इमं मे वरुण तत्त्वा यामि। त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने। त्वमग्ने अयाऽसि॥[१११]

यत्ते ग्रावण्णा चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वधिता परूग्ंषि। तथ्संधथ्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो अधमिथ्संक्षयेम॥ यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते दुदुहुर्दक्षिणेन। तत्त आप्यायतां तत्ते। निष्ट्यायतां देव सोम॥ यत्ते त्वचं बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि त्मना।[११२] त्वया तथ्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः संधाऽसत्परमे व्योमन्॥ अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योऽन्यो भवति वर्णो अस्य। तस्मिन्वयमुपहूतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे॥ नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो विहासीद्गिर आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं वहतु जायमानः॥[११३] उपक्षरन्ति जुह्वो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः। तस्मै ते सोम नम इद्वषट्च। उप मा राजन्थ्सुकृते ह्वयस्व॥ सं प्राणापानाभ्यागं समु चक्षुषा त्वम्। सग्ग् श्रोत्रेण गच्छस्व सोम राजन्। यत्त

आस्थितगं शमु तत्ते अस्तु। जानीतान्नः संगमने पथीनाम्॥ एतं जानीतात्परमे व्योमन्न्। वृकाः सधस्था विद रूपमस्य। [१२४] यदा गच्छात्पथिभिर्देवयानैः। इष्टापूर्ते कृणुतादाविरस्मै॥ अरिष्टो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते। नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्॥ अभूद्देवः सविता वन्द्योऽनु नः। इदानीमह्न उपवाच्यो नृभिः। वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत्॥ उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर् हेतिः। उग्रा शतापाष्ठा घ विषा परि णो वृणक्तु॥ आप्यायस्व सं ते॥[१२५]

यद्दिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च श्रोत्रेण। यद्रेतस मिथुनेनाप्यात्मना। अद्भ्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्त्रीर्मयि तेज इन्द्रियम्॥ यदृचा साम्ना यजुषा। पशूनां चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ। अद्भ्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। [१२६] शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्त्रीर्मयि तेज इन्द्रियम्॥ येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः। अद्भ्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्त्रीर्मयि तेज इन्द्रियम्॥ अपां पुष्पमस्योषधीनागं रसः। सोमस्य प्रियं धाम।[१२७] अग्नेः प्रियतमगं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनागं रसः। सोमस्य प्रियं धाम। इन्द्रस्य प्रियतमगं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनागं रसः। सोमस्य

प्रियं धाम। विश्वेषां देवानां प्रियतमगं हविः स्वाहा॥ वयगं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥[१२८] देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा॥ देवास इह मादयध्वम्। सोम्यास इह मादयध्वम्। कव्यास इह मादयध्वम्॥ अनन्तरिताः पितरः सोम्याः सोमपीथात्॥ अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्न्। वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु। पर्णं वनस्पतेरिव।[१२९] अभि नः शीयतागं रयिः। सचतां नः शचीपतिः॥ परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजागं रीरिषो मोत वीरान्॥ इदमू नु श्रेयोऽवसानमागन्म। यद्गोजिद्धनजिदश्वजिद्यत्। पर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयतागं रयिः। सचतां नः शचीपतिः॥[१३०]

॥हरिः ओम्॥

ॐ

तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टम प्रपाठकः

॥अश्वमेधब्राह्मणं वैश्वदेवं काण्डं तत्र प्रथममहः॥

हरिः ओम्॥ सांग्रहण्येष्ट्या यजते। इमां जनताग्ं संगृह्णानीति॥ द्वादशारत्नी रशना भवति। द्वादश मासाः संवथ्सरः। संवथ्सरमेवावरुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्वै मुञ्जाः। ऊर्जमेवावरुन्धे॥ चित्रा नक्षत्रं भवति। चित्रं वा एतत्कर्म।[१] यदश्वमेधः समृद्ध्यै॥ पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति। पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति॥ अपदातीनृत्विजः समावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ केशश्मश्रु वपते। नखानि निकृन्तते। दतो धावते। स्नाति। अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्वोपवसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥[२]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुश्शफो वा अश्वः प्राजापत्यः समृद्ध्यै। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्भ्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्भ्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे॥ तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्दधाति।[३] चतुश्शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति॥ उभयतो रुक्मौ भवतः। उभयत एवास्मिन्रुचं दधाति। उद्धरति शृतत्वाय। सर्पिष्वान् भवति मेध्यत्वाय। चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति। दिशामेव ज्योतिषि जुहोति॥ चत्वारि हिरण्यानि ददाति। दिशामेव ज्योतीग्ष्यवरुन्धे॥ [४] यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन्रशनां

न्युनक्ति। प्रजापतिर्वा ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्ये रशनां न्युनक्ति। प्रजापतिमेव रेतसा समर्धयति॥ दर्भमयी रशना भवति। बहु वा एष कुचरोऽमेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः।[५] यद्दर्भमयी रशणा भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनं मेध्यमालभते॥ अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्। स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजां महर्त्विक्त्वम्। यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तद्दधति। अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तथ्सुवर्णगं हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णगं हिरण्यं ददाति। रेत एव तद्दधाति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्। रेतसैवास्मिन्रेतो दधाति॥[६]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बध्नाति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान् भवति। यः प्रतिप्रोच्य। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान् भवति॥ यदाह। ब्रह्मन्नश्वं मेध्यं भन्थ्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बध्नाति।[७] न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान् भवति॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै॥ व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते। इमामगृभ्णन्रशनामृतस्येत्यधिवदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य समृद्ध्यै॥[८] तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या३ त्रयोदशारत्नी३ रिति। ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यथ्संवथ्सरः। तस्य त्रयोदशो मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्।

त्रयोदशमरत्निग्ं रशनायामुपादधाति।[९] यथर्षभस्य विष्टपग्ं सग्ग् स्करोति। तादृगेव तत्। पूर्व आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। तया देवाः सुतमाबभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते। ऋतस्य सामन्थ्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्। सत्येनैवैनमृतेनारभते॥ अभिधा असीत्याह। [१०] तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभिभवति। भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह। यन्तारमेवैनं करोति। धर्ताऽसीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति। सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति। सप्रथसमित्याह।[११] प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होम एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति। यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुण इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे॥ कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते॥ स्वगा त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनग्ग् स्वगा करोति। स्वाहा त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव देवताया आलभ्यते। तयैवैनग्ं समर्धयति॥[१२]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वञ्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः। यो अर्वन्तं जिघाग्ंसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं चतुरक्षं प्रसौति। परो मर्तः परः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति। श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यग्ं हन्ति॥ सैध्रकं मुसलं भवति।[१३] कर्म कर्मैवास्मै साधयति। पौग्श्चलेयो हन्ति। पुग्ग् श्चल्वां वै देवाः शुचं न्यदधुः। शुचैवास्य शुचग्ं हन्ति॥ पाप्मा

वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति। अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः। वज्रेणैव पाप्मानं भ्रातृव्यमवक्रामति॥ दक्षिणाऽपप्लावयति।[१४] पाप्मानमेवास्माच्छमलमप प्लावयति॥ ऐषीक उदूहो भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसंबद्धा भवति। अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यञ्चमभ्युदूहति। पुरस्तादेवास्मिन् प्रतीच्यमृतं दधाति॥ अहं च त्वं च वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्त्रे एव संदधाति। अभि क्रत्वेन्द्र भूरध ज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥[१५]

चत्वार ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो दिग्भ्योऽभिसमीरयन्ति॥ शतेन राजपुत्रैः सहाध्वर्युः। पुरस्तात्प्रत्यङ्किष्ठन् प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयगं राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्त्रगं राजपुत्रः। राज्येनैवास्मिन् क्षत्त्रं दधाति॥ शतेनाराजभिरुग्रैः सह ब्रह्मा।[१६] दक्षिणत उदङ्किष्ठन् प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयगं राजाऽप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः। बलेनैवास्मिन् बलं दधाति॥ शतेन सूतग्रामणिभिः सह होता। पश्चात्प्राङ्किष्ठन् प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयगं राजाऽस्यै विशः।[१७] बहुग्वै बह्वश्वायै बह्वजाविकायै। बहुव्रीहियवायै बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपूरुषायै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजाऽस्त्विति। भूमा वै होता। भूमा

सूतग्रामण्यः। भूम्नैवास्मिन् भूमानं दधाति॥ शतेन क्षत्तसंग्रहीतृभिः सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन् प्रोक्षति।[१८] अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयगं राजा सर्वमायुरेत्विति। आयुर्वा उद्गाता। आयुः क्षत्तसंग्रहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्दधाति। शतगं शतं भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति॥ चतुः शता भवन्ति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति॥[१९]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुथ्सृजन्ति। यथ्स्तोक्या अन्वाह। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नगं हि तत्। यद्धुतस्य स्कन्दति॥ सहस्रमन्वाह। सहस्रसंमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥[२०] यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमवरुन्धीत। अपरिमिता अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अवरुन्धे॥ अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः।[२१] अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति॥ उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु वा अहमश्वमेधगं सग्ग् स्थापयामि। तेन ततः सग्ग् स्थितेन चरामीति॥ अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र एवैनं जुहोति।[२२] सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह। बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपां मोदाय स्वाहेत्याह। अद्भ्य एवैनं जुहोति। वायवे

स्वाहेत्याह। वायव एवैनं जुहोति।[२३] मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं देवताभ्यो जुहोति॥ दशदश संपादं जुहोति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे॥ प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति॥ एताग्ं ह वाव सोऽश्वमेधस्य सग्ग् स्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नग्ं हि तत्। यद्यज्ञस्य सग्ग् स्थितस्य स्कन्दति॥[२४]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्तिष्ठन् प्रोक्षति। प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन् वीर्यं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः॥ इन्द्राग्निभ्यां त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ। ओज एवास्मिन् बलं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः॥ वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै देवानामाशुः सारसारितमः। [२५] जवमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः॥ विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां यशस्वितमाः। यश एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनां यशस्वितमः॥ देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामपचिततमः॥[२६] सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्टात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः पशूनां त्विषिमान् हरस्वितमः॥ दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं

लोकेभ्यः प्रोक्षति। सते त्वाऽसते त्वाऽद्भ्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनग्ं सर्वाणि भूतान्युपजीवन्ति॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः। अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै सर्वा देवता अन्वायत्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वायातयति। तस्मादश्वे सर्वा देवता अन्वायत्ताः॥[२७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नग्ं हि तत्। यद्धुतस्य स्कन्दति। ईंकाराय स्वाहेंकृताय स्वाहेत्याह। एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनग्ं समर्धयति॥ [२८] तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति। अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधग्ं सग्ग् स्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या इति॥ बहिर्धा वा एनमेतदायतनाद्दधाति। भ्रातृव्यमस्मै जनयति। [२९] यस्यानायतनेऽन्यत्राग्नेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति। आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। तदाहुः॥ यज्ञमुखे यज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लुप्त्यै। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या इति॥ अथो खल्वाहुः।[३०] यद्यज्ञमुखे यज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्। अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्त्स्यादिति। सकृदेव होतव्याः। न यजमानं पशुभिर्व्यर्धयति। अभि सुवर्गं लोकं जयति। न पापीयान् भवति॥

अष्टाचत्वारिग्ंशतमश्वरूपाणि जुहोति। अष्टाचत्वारिग्ंशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः प्राजापत्यः समृद्ध्यै॥ एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः प्रजास्वर्धुकः॥[३१]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह। शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते॥ अत्योऽसीत्याह। तस्मादश्वः सर्वान् पशूनत्येऽति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनाग्ं श्रैष्ठ्यं गच्छति।[३२] प्र यशः श्रैष्ठ्यमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि सप्तिरसि वाज्यसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियं नामधेयम्। प्रियेणैवैनं नामधेयेनाभिवदति। तस्मादप्यामित्रौ संगत्य। नाम्ना चेध्वयेते। मित्रमेव भवतः।[३३] आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति॥ अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिक्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वेत्युथ्सृजति सर्वत्वाय॥ देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परिददाति॥ ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतृषु पथ्सु जुहोति।[३४] एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनं बध्नाति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनमागच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न जहाति॥ राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते। येऽश्वं

मेध्यगं रक्षन्ति। तेषां य उदृचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते राष्ट्रं गच्छन्ति। अथ य उदृचं न गच्छन्ति।[३५] राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिच्यते। योऽबलोऽश्वमेधेन यजते॥ यदमित्रा अश्वं विन्देरन्न्। हन्येतास्य यज्ञः। चतुश्शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥[३६]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत। तस्य तेपानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्न्। सा दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव तैर्यजमानोऽवरुन्धे।[३७] सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्न्। अन्वहं जुहोति। अन्वहमेव दीक्षामवरुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति। चत्वार्यौद्ग्रहणानि। सप्त संपद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामवरुन्धे॥ [३८] एकविग्ंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविग्ंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविग्ंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्दैव्यं क्षत्त्रम्। सा श्रीः। तद्ब्रध्नस्य विष्टपम्। तथ्स्वाराज्यमुच्यते॥[३९] त्रिग्ंशतमौद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिग्ंशदक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे॥ त्रेधा विभज्य देवतां जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लुप्त्यै॥ अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। [४०] यो दीक्षामतिरेचयति। सप्ताहं प्रचरन्ति। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा।

अष्टाचत्वारिग्ंशतमश्वरूपाणि जुहोति। अष्टाचत्वारिग्ंशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः प्राजापत्यः समृद्ध्यै॥ एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः प्रजास्वर्धुकः॥[३१]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह। शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते॥ अत्योऽसीत्याह। तस्मादश्वः सर्वान् पशूनत्येऽति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनाग्ं श्रैष्ठ्यं गच्छति।[३२] प्र यशः श्रैष्ठ्यमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि सप्तिरसि वाज्यसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियं नामधेयम्। प्रियेणैवैनं नामधेयेनाभिवदति। तस्मादप्यामित्रौ संगत्य। नाम्ना चेध्वयेते। मित्रमेव भवतः।[३३] आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति॥ अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिक्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वेत्युथ्सृजति सर्वत्वाय॥ देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परिददाति॥ ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतृषु पथ्सु जुहोति।[३४] एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनं बध्नाति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनमागच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न जहाति॥ राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते। येऽश्वं

मेध्यगं रक्षन्ति। तेषां य उदृचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते राष्ट्रं गच्छन्ति। अथ य उदृचं न गच्छन्ति। [३५] राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिच्यते। योऽबलोऽश्वमेधेन यजते॥ यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हन्येतास्य यज्ञः। चतुश्शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥[३६]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत। तस्य तेपानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव तैर्यजमानोऽवरुन्धे।[३७] सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति। अन्वहमेव दीक्षामवरुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति। चत्वार्यौद्ग्रहणानि। सप्त संपद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामवरुन्धे॥ [३८] एकविंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्दैव्यं क्षत्त्रम्। सा श्रीः। तद्ब्रध्नस्य विष्टपम्। तथ्स्वाराज्यमुच्यते॥[३९] त्रिंशतमौद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे॥ त्रेधा विभज्य देवतां जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लुप्त्यै॥ अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। [४०] यो दीक्षामतिरेचयति। सप्ताहं प्रचरन्ति। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा।

प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामवरुन्धे॥ पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। सर्वं वै पूर्णाहुतिः। सर्वमेवाप्नोति। अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति॥[४१]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तगं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्न्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽऽधीतं मनसे स्वाहा। स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः। प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥ [४२] अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते॥ सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते॥ पूष्णे स्वाहा पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते॥ त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानागं रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो रूपैरेवैनमुद्यच्छते॥ विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञायैवैनमुद्यच्छते॥ पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्ध्यै सयत्वाय॥[४३]

सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रं प्रातःसवनम्।

प्रातःसवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो प्रातःसवनमेव तेनाप्नोति। गायत्रीं छन्दः॥ सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यन्दिनगं सवनम्। माध्यन्दिनादेवैनगं सवनात्त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। [४४] अथो माध्यन्दिनमेव सवनं तेनाप्नोति। त्रिष्टुभं छन्दः। सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव तेनाप्नोति। जगतीं छन्दः॥ ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति। [४५] चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति॥ आश्वत्थो व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवथ्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्। यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥[४६]

आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यजायत॥ आऽस्मिन्राष्ट्रे राजन्य इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह। राजन्य एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्य इषव्यः शूरो महारथोऽजायत॥ दोग्ध्री धेनुरित्याह। धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्री धेनुरजायत। वोढाऽनड्वानित्याह।[४७] अनडुह्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनड्वानजायत॥ आशुः सप्तिरित्याह। अश्व एव जवं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽजायत॥ पुरंधिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं

दधाति। तस्माथ्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते।[४८] यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥ सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी। स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान् प्रियो भावुकः। आऽस्य यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥ निकामे निकामे नः पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामे निकामे ह वै तत्र पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥[४९]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त। तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव नोऽन्नास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान् प्रायच्छत्। तानजुहोत्। तैर्वै स देवानप्रीणात्। यदन्नहोमाञ्जुहोति।[५०] देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति॥ आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्। यन्मधु। यन्मधुना जुहोति।[५१] महतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्। यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति।[५२] रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां वा एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति आदित्यानेव तत्प्रीणाति। करम्भैर्जुहोति। विश्वेषां वा

एतद्देवानाग्ं रूपम्। यत्करम्बाः। यत्करम्बैर्जुहोति। [५३] विश्वानेव तद्देवान् प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्। यथ्सक्तवः। यथ्सक्तुभिर्जुहोति। [५४] प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा एतद्देवतानाग्ं रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति। सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि संदधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्। विराट्कृथ्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै॥ [५५]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तग्ं सृष्टग्ं रक्षाग्ंस्यजिघाग्ंसन्। स एतान् प्रजापतिर्नक्तग्ं होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षाग्ंस्यपाहन्। यन्नक्तग्ं होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षाग्ंस्यपहन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाग्ंस्यपहन्ति। [५६] आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवावरुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुध्यै। नक्तं जुहोति। रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति। [५७] प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति। पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह।

अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। द्वाभ्याग् स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति। अस्मिग्ग्श्चामुष्मिग्ग्श्च॥ शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमवरुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवावरुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह। अपरिमितमेवावरुन्धे॥[५८]

प्रजापतिं वा एष ईप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति। अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह॥ प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याग् स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति॥ एकोत्तरं जुहोति।[५९] एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य संतत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमवरुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवावरुन्धे। अयुताय स्वाहा नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह।[६०] त्रय इमे लोकाः। इमानेव लोकानवरुन्धे। अर्बुदाय स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवावरुन्धे। न्यर्बुदाय स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्न्यर्बुदम्। वाच एव भूमानमवरुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह।[६१] समुद्रमेवाप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्नोति। अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्नोति। परार्धाय स्वाहेत्याह। परार्धमेवाप्नोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह। रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै

स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति। अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥[६२]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं लोकयोर्नामधेयं गमयति॥ आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहेत्युद्द्रावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्नगं सुवर्गं लोकं गमयति॥ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिक्रामति॥ पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथा यजुरेवैतत्॥ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिक्रामति॥[६३] पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविगंशिनीं दीक्षां जुहोति। एकविगंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविगंशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ भुवो देवानां कर्मणेत्यृतुदीक्षा जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति॥ अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥ [६४] अर्वाङ्यज्ञः संक्रामत्वित्याप्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याप्त्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्याप्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिक्रामति॥ [६५] दद्भ्यः स्वाहा हनूभ्याग् स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गे अङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः।

अङ्गादङ्गादेवैनं पाप्मनस्तेन मुञ्चति॥ अञ्ज्येताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवैनगं समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः। पुष्पेभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलेभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरवरुन्धे॥ [६६] वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरुध्यै॥ मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा अपाव्याः। प्राणानेवावरुन्धे॥ कूप्याभ्यः स्वाहाऽद्भ्यः स्वाहेत्यपागं होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्भ्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्भ्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे॥[६७]

अम्भागंसि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भागंसि। तस्य वसवोऽधिपतयः। अग्निर्ज्योतिः। यदम्भागंसि जुहोति। इममेव लोकमवरुन्धे। वसूनागं सायुज्यं गच्छति। अग्निं ज्योतिरवरुन्धे॥ नभागंसि जुहोति। अन्तरिक्षं वै नभागंसि। [६८] तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुर्ज्योतिः। यन्नभागंसि जुहोति। अन्तरिक्षमेवावरुन्धे। रुद्राणागं सायुज्यं गच्छति। वायुं ज्योतिरवरुन्धे॥ महागंसि जुहोति। असौ वै लोको महागंसि। तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः। [६९] यन्महागंसि जुहोति। अमुमेव लोकमवरुन्धे। आदित्यानागं सायुज्यं गच्छति। सूर्यं ज्योतिरवरुन्धे॥ नमो राज्ञे नमो वरुणायेति यव्यानि जुहोति। अन्नाद्यस्यावरुध्यै॥ मयोभूर्वातो अभि वातूस्रा इति गव्यानि जुहोति। पशूनामवरुध्यै॥ प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संततिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य संतत्यै॥ [७०] सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहेति

प्रमुक्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रमुक्त्यै। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथा यजुरेवैतत्॥ दत्त्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहेति शरीरहोमाञ्जुहोति। पितृलोकमेव तैर्यजमानोऽवरुन्धे॥ कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्त्विति परिधीन्युनक्ति। इमे वै लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ [७१] यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽवरुन्धे। आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽवरुन्धे। जज्ञि बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य संनत्यै॥ भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभव्यौ होमौ जुहोति। अयं वै लोको भूतम्। [७२] असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्यावरुद्ध्यै॥ यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते। [७३] य उ चैनमेवं वेद॥ यज्ञगं रक्षागंस्यजिघागंसन्। स एतान् प्रजापतिर्नक्तगंहोमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षागंस्यपाहन्। यन्नक्तगंहोमाञ्जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षागंस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ [७४]

एकयूपो वैकादशिनी वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।

एकविग्ंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥ बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां यूपा भवन्ति। राज्जुदाल एकविग्ंशत्यरत्निरश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तेजन्या अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य।[७५] पाप्मा वै तेजनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां पशूनामवद्यन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनाववद्यति॥ यूपेषु ग्राम्यान् पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति। पशूनां व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान् पशूँल्लभन्ते। प्रारण्यान्थ्सृजन्ति। पाप्मनोऽपहत्यै॥[७६]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहत्यै। पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुध्यै। भ्रूणहत्यामेवास्मादपहत्य। पुण्येन गन्धेनोभयतः परिगृह्णाति॥ षड्बैल्वा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्ध्यै। षट्खादिराः। तेजसोऽवरुध्यै। [७७] षट्पालाशाः। सोमपीथस्यावरुध्यै। एकविग्ंशतिः संपद्यन्ते। एकविग्ंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविग्ंशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ शतं पशवो भवन्ति।[७८] शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्नोति। अपरिमिता भवन्ति। अपरिमितस्यावरुद्ध्यै॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्माथ्सत्यात्। दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो वा अश्वः।[७९] एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति। यदित रेषां पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं

तेनावरुन्धे॥ चितेऽग्नावधिवैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा अश्वः।
अप्सुजो वेतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति। पुरस्तात्प्रत्यञ्चं तूपरं
चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्।[८०] प्राणापानावेवास्मिन्थ्सम्यञ्चौ दधाति।
अश्वं तूपरं गोमृगमिति सर्वहुत एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥
आत्मनाऽभिजुहोति। सात्मानमेवैनग्ं सतनुं करोति। सात्माऽमुष्मिँल्लोके
भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव धारां तेनावरुन्धे॥ इलुवर्दाय स्वाहा
बलिवर्दाय स्वाहेत्याह। संवथ्सरो वा इलुवर्दः। परिवथ्सरो बलिवर्दः।
संवथ्सरादेव परिवथ्सरादायुरवरुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वमेधयाजी
जरसा विस्रसाऽमुं लोकमेति॥[८१]

एकविग्ंशोऽग्निर्भवति। एकविग्ं शः स्तोमः। एकविग्ंशतिर्यूपाः॥ यथा वा
अश्वा वर्षभा वा वृषाणः सग्ग् स्फुरेरन्न्। एवमेतथ्स्तोमाः सग्ग् स्फुरन्तो।
यदेकविग्ंशाः। ते यथ्समृच्छेरन्न्। हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः
स्यादित्याहुः। द्वादशः स्तोमः।[८२] एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति।
द्वादश मासाः संवथ्सरः। संवथ्सरेणैवास्मा अन्नमवरुन्धे॥ यद्दश यूपा भवन्ति।
दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। य एकादशः। स्तन
एवास्यै सः।[८३] दुह एवैनां तेन॥ तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः
स्तोम एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्। एकविग्ंश एवाग्निः
स्यादित्याहुः। एकविग्ंशः स्तोमः। एकविग्ंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति।
तादृगेव तत्॥[८४] यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञां भवति।

एकविग्ंशोऽग्निर्भवति। एकविग्ंशः स्तोमः। एकविग्ंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं वेद। ककुद्ध राज्ञां भवति॥ यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि वेद। शिरो ह राज्ञां भवति। एकविग्ंशोऽग्निर्भवति। एकविग्ंशः स्तोमः। एकविग्ंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञां भवति॥[८५]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्न्। तमश्वः प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदञ्चो बहिष्पवमानग्ं सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै॥ न वै मनुष्यः सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। यदुद्गातोद्गायेत्। यथाऽक्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्। तादृक्तत्।[८६] उद्गातारमपरुद्ध्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वारभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः॥ हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः। [८७] वडबा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो यथोपगातार उपगायन्ति। तादृगेव तत्॥ उदगासीदश्वो मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिरुद्गीथः। उद्गीथमेवावरुन्धे। अथो ऋक्सामयोरेव प्रतितिष्ठति॥ हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥[८८]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्नियुञ्जन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते॥ अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ आलभते। सेनामुखमेव तथ्सग्ग्श्यति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं भावुकम्॥ आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं कुरुते॥[८९] तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्ताथ्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वञ्चम्। अन्नं वै पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमाहरन्ति॥ ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्टात्। ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परिगृह्णाति। तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः॥ आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः। बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते। [९०] तस्माद्राजन्यो बाहुबली भावुकः॥ त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्य ऊरुबली भावुकः॥ शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे। ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्टाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति॥ धात्रे पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥ सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उथ्सेधमेव तं कुरुते। तस्मादुथ्सेधं भये प्रजा अभिसग्ग्श्रयन्ति॥[९१]

ॐ

तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवम प्रपाठकः

॥अश्वमेधस्य द्वितीयतृतीयाहर्विधानम्॥

हरिः ओम्॥ प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्माथ्सृष्टोऽपाक्रामत्। तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमाप्त्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध। यदष्टादशिन आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। संवथ्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः।[१] संवथ्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिन आलभ्यन्ते। संवथ्सरेमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे॥ अग्निष्ठेऽन्यान् पशूनुपाकरोति। इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते सवीर्यत्वाय॥ यदाऽऽरण्यैः सगग् स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामयोर्ग्रामान्तौ स्याताम्। [२] ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिण आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वाजायेरन्॥ तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः। यदारण्यैः सगग् स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतगं हरेयुः। अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत। अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुथ्सृजेत्।[३] यज्ञवेशसं कुर्यात्॥ यत्पशूनालभते। तेनैव पशूनवरुन्धे। यत्पर्यग्निकृतानुथ्सृजत्ययज्ञवैशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न यज्ञवेशसं भवति। न यजमानमरण्यं मृतगं हरन्ति। ग्राम्यैः सगग् स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं ग्रामयोर्ग्रामान्तौ भवतः। नर्क्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिण

आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वाजायन्ते॥[४]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकाववरुन्धीयेति। स एतानुभयान् पशूनपश्यत्। ग्राम्याग्श्चारण्याग्श्च। तानालभत। तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान् पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमवरुन्धे। यदारण्यान्।[५] अमुं तैः॥ अनवरुद्धो वा एतस्य संवथ्सर इत्याहुः। य इत इतश्चातुर्मास्यानि संवथ्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान् वै संवथ्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवथ्सरं यजमानोऽवरुन्धे॥ वि वा एष प्रजया पशुभिर् ऋद्ध्यते। यः संवथ्सरं प्रयुङ्क्ते। संवथ्सरः सुवर्गो लोकः।[६] सुवर्गं तु लोकं नापराध्नोति। प्रजा वै पशव एकादशिनी। यदेत ऐकादशिनाः पशव आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां पशून् यजमानोऽवरुन्धे॥ प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तां दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्नोत्। तामाप्त्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिन आलभ्यन्ते। [७] विराजमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे॥ एकादशदशत आलभ्यन्ते। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः। पशूनेवावरुन्धे॥ वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः पशवो भवन्ति। अश्वस्य सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति। तस्मान्नानारूपाः पशवः। बहुरूपा भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः पशवः समृद्ध्यै॥[८]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते। अमुष्मा आरण्याः। यद्ग्राम्यान् पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमवरुन्धे। यदारण्यान्। अमुं तैः। उभयान् पशूनालभते। ग्राम्याग्श्चारण्याग्श्च। उभयोर्लोकयोरवरुद्ध्यै। उभयान् पशूनालभते। [९] ग्राम्याग्श्चारण्याग्श्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। उभयान् पशूनालभते। ग्राम्याग्श्चारण्याग्श्च। उभयेषां पशूनामवरुद्ध्यै॥ त्रयस्त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति। तस्माथ्सत्यात्। [१०] अस्मिँल्लोके बहवः कामा इति। यथ्समानीभ्यो देवताभ्योऽन्येऽन्ये पशव आलभ्यन्ते। अस्मिन्नेव तल्लोके कामान्दधाति। तस्मादस्मिँल्लोके बहवः कामाः॥ त्रयाणां त्रयाणाग् सह वपा जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लुप्त्यै॥ पर्यग्निकृतानारण्यानुथ्सृजन्त्यहिग्ंसायै॥[११]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः। आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः। अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्न्। वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह। [१२] इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति॥ रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना दिवि। नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह। कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी विपक्षसा। इमे एवास्मै युनक्ति। [१३] शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा। अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥

केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं प्रतिमुञ्चति। यश एवैनगं राज्ञां गमयति। जीमूतस्येव भवति प्रतीकमित्याह। यथा यजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥[१४] परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र वेद्या एति। एतगग् स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्ताद्दधात्यावृत्त्यै॥ यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु काचानावयन्ति। लोमान्येवास्य तथ्संभरन्ति॥ [१५] भूर्भुवः सुवरिति प्राजापत्याभिरावयन्ति। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयन्ति। भूरिति महिषी। भुव इति वावाता। सुवरिति परिवृक्ती। एषां लोकानामभिजित्यै॥ हिरण्ययाः काचा भवन्ति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। राष्ट्रमश्वमेधः।[१६] ज्योतिश्चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति। सहस्रं भवन्ति। सहस्रसंमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥ अप वा एतस्मात्तेज इन्द्रियं पशवः श्रीः क्रामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। वसवस्त्वाऽञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसेति महिष्यभ्यनक्ति। तेजो वा आज्यम्। तेजो गायत्री। तेजसैवास्मै तेजोऽवरुन्धे।[१७] रुद्रास्त्वाऽञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेति वावाता। तेजो वा आज्यम्। इन्द्रियं त्रिष्टुप्। तेजसैवास्मा इन्द्रियमवरुन्धे। आदित्यास्त्वाऽञ्जन्तु जागतेन छन्दसेति परिवृक्ती। तेजो वा आज्यम्। पशवो जगती। तेजसैवास्मै पशूनवरुन्धे। पत्नयोऽभ्यञ्जन्ति। श्रिया वा एतद्रूपम्।[१८] यत्पत्नयः। श्रियमेवास्मिन्तद्दधति। नास्मात्तेज इन्द्रियं पशवः श्रीरपक्रामन्ति॥ लाजी ३ञ्छाचीं३न् यशो ममाँ४ इत्यतिरिक्तमन्नमश्वायोपाहरन्ति। प्रजामेवान्नादीं कुर्वते। एतद्देवा अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापत इत्याह।

प्रजायामेवान्नाद्यं दधतो। यदि नावजिघ्रेत्। अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव हैव जिघ्रति॥ आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै। समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति सरूपत्वाय॥[१९]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृद्ध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवैनं ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः॥ दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणत आयतनो वै ब्रह्मा। बार्हस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः॥ उत्तरतो होता भवति।[२०] उत्तरत आयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः॥ यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव तेजसा च ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः॥ किग्ग् स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह। द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः। [२१] दिवमेव वृष्टिमवरुन्धे॥ किग्ग् स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो वै बृहद्वयः। अश्वमेवावरुन्धे॥ किग्ग् स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह। रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवावरुन्धे॥ किग्ग् स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह। श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवावरुन्धे॥ [२२] कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी चरति। तेज एवावरुन्धे॥ क उ स्विज्जायते पुनरित्याह। चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवावरुन्धे॥ किग्ग् स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥ किग्ग् स्विदावपनं महदित्याह।[२३]

अयं वै लोक आवपनं महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति॥ पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिर्वै परोऽन्तः पृथिव्याः। वेदिमेवावरुन्धे॥ पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवावरुन्धे॥ पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवावरुन्धे॥ पृच्छामि वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥[२४]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति। प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति॥ अवन्तीः स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियं त्वा प्रियाणाम्। वर्षिष्ठमाप्यानाम्। निधीनां त्वा निधिपतिगं हवामहे वसो ममेत्याह। अपैवास्मै तद्ध्नुवते।[२५] अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै ह्नुवते॥ त्रिः परियन्ति। त्रय इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते॥ त्रिः पुनः परियन्ति। षट्थ्संपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं धुवते॥ अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति।[२६] ये यज्ञे धुवनं तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे प्राणाः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति॥ अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अह्वतैवैनाम्। सुभगे काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनामुपनयति। सुवर्गे लोके संप्रोर्ण्वाथामित्याह।[२७] सुवर्गमेवैनां लोकं गमयति॥ आऽहमजानि गर्भधमा त्वमजासि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो

गर्भः। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते॥ देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्न्। तमश्वः प्राजानात्। यथ्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह।[२८] यथा यजुरेवैतत्॥ त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मय्यो रजता हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मय्यः। अन्तरिक्षस्य रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मय्यः। अवान्तरदिशा रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति॥ कस्त्वा छयति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिग्ंसायै॥[२९]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति। योऽश्वमेधेन यजते। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः। श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति॥ वेणुभारं गिराविवेत्याह। राष्ट्रं वै भारः। राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति॥ अथास्या मध्यमेधतामित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्। [३०] श्रियमेवावरुन्धे॥ शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य शीतो वातः। क्षेममेवावरुन्धे॥ यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विड्वै हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति॥ न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजा पशून्न पुष्यति॥ [३१] शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रन्नाभिषिञ्चन्ते॥ इयं यका शकुन्तिकेत्याह। विड्वै शकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति॥ आहलमिति सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति॥ आहतं गभे पस इत्याह। विड्वै गभः।[३२] राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्॥ माता

च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति॥ अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवावरुन्धे॥ [३३] प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमतग्ंसयदित्याह। विड्वै गभः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्॥ अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति। दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति। प्राणा वै सुरभयः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति॥ आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्भिर्मार्जयन्ते। आपो वै सर्वा देवताः। देवताभिरेवात्मानं पवयन्ते॥[३४]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः संभवितुं नाशक्नोत्। सोऽब्रवीत्। ऋध्नवदित्थ्सः। यो मेतः पुनः संभरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव समभरन्न्। ततो वै त आर्ध्नुवन्न्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव संभरत्यृध्नोति॥ पुरुषमालभते। [३५] वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै विराट्। अन्नमेवावरुन्धे॥ अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्। श्रियमेवावरुन्धे॥ गामालभते।[३६] यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः। अन्नमेवावरुन्धे॥ अजावी आलभते भूम्ने। अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवावरुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्याग्श्चोथ्सृजन्त्यहिग्ंसायै॥ उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः। तेऽस्योभये यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता भवन्ति। नैनं दंक्ष्णवः पशवो यज्ञे बद्धाः।

अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिग्ंसन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥[३७]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेऽहन्न्। एकविग्ंशे प्रतिष्ठायां प्रतितिष्ठति। एकविग्ंशात्प्रतिष्ठाया ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवथ्सरः। ऋतुष्वेव संवथ्सरे प्रतिष्ठाय। देवता अभ्यारोहति। शक्वरयः पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव आलभ्यन्ते। [३८] उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति। अथो अह्न एवैष बलिर्ह्रियते॥ तदाहुः। अपशवो वा एते। यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्गव्या इति। गव्यान् पशूनुत्तमेऽहन्नालभते। [३९] तेनैवोभयान् पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजित्यै॥ सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनड्वाहाविति द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै॥ पशुभिर्वा एष व्यृद्ध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलं कल्माषं किकिदीविं विदीगयमिति त्वाष्ट्रान् पशूनालभते। पशुभिरेवात्मानग्ं समर्धयति॥ ऋतुभिर्वा एष व्यृद्ध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मानग्ं समर्धयति॥ आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन यजते। पर्यग्निकृता उथ्सृजन्त्यनाव्रस्काय॥[४०]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानावपश्यत्। तावगृह्णीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्। यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानौ गृह्णीत। महानेवान्नादो भवति॥ यजमानदेवत्या वै वपा। राजा महिमा। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति॥ पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये देवाः। उपरिष्टात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव मेध्य उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति। तानेवोभयान् प्रीणाति॥[४१]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः समदं दध्यात्। स्तेगान्दग्ष्ट्राभ्यां मण्डूकाञ्जम्भ्येभिरिति। आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसंख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः समदं दधाति॥ [४२] चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः संवथ्सर आप्यते॥ देवासुराः संयत्ता आसन्न्। तेऽब्रुवन्नग्नयः स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धरामहै। अथैतानभिभवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा अभवन्न्।[४३] पराऽसुराः। यथ्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति॥ गोमृगकण्ठेन प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर् हूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते॥ [४४] अश्वशफेन

द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर् हूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते॥ अयस्मयेन कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर् हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥[४५]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्। यदश्वस्तोमीयं जुहोति। स मेधमेवैनमालभते॥ आज्येन जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्। मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति॥ षट्त्रिग्ंशतं जुहोति। षट्त्रिग्ंशदक्षरा बृहती।[४६] बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया समर्धयति। ता यद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्। पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिग्ंशतं जुहोति। षट्त्रिग्ंशदक्षरा बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया समर्धयति॥[४७] अश्वस्तोमीयग्ं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति॥ तदाहुः। अश्वस्तोमीयं पूर्वग्ं होतव्या ३ न्द्विपदा ३ इति। अश्वो वा अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयग्ं हुत्वा द्विपदा जुहोति। तस्माद्द्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायाश्च्यवेत। द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥[४८]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्माथ्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। यथ्संवथ्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति॥ सावित्रियो भवन्ति।[४९] इयं वै सविता। यो वा अस्यां नश्यति यो निलयते। अस्यां वाव तं विन्दन्ति॥ न वा इमां कश्च नेत्याहुः। तिर्यङ्नोर्ध्वोऽत्येतुमर्हतीति। यथ्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति॥ ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। यथ्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्य यत्यै धृत्यै॥ [५०] यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यथ्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्माथ्सायं प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। तस्माद्दिवा नष्टैष एति॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायं धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥[५१]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति। योऽश्वमेधेन यजते। ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा। श्रियमेवास्मिन्तद्धत्तः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते। वीणाऽस्मै वाद्यते॥ तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम्।[५२] प्रभ्रग्ंशुकाऽस्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति। ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। क्षत्त्रग्ं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्त्रेण चोभयतः श्रीः परिगृहीता भवति॥ तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।

अपास्माद्राष्ट्रं क्रामेत्।[५३] न वै ब्राह्मणे राष्ट्रग्ं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते। अथ ब्राह्मणं जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तग्ं राजन्यः। ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्त्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्त्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतं भवति॥ इत्यददा इत्ययजथा इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य।[५४] इष्टापूर्तेनैवैनग्ं स समर्धयति॥ इत्यजिना इत्ययुध्यथा इत्यमुग्ं संग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य। युद्धेनैवैनग्ं स समर्धयति॥ अक्लुप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः। षट्थ्संपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेवास्मै कल्पयतः॥ ताभ्याग्ं सग्ग्स्थायाम्। अनोयुक्ते च शते च ददाति॥ शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति॥[५५]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायत्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयात्। लोकेलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव मृत्युमवयजते। नैनं लोकेलोके मृत्युर्विन्दति॥ यदमुष्मै स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुहुयाथ्संचक्षीत। बहुं मृत्युममित्रं कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा अमुष्मिँल्लोके मृत्युः।[५६] अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिँल्लोकेऽव यजते॥ भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते॥ तदाहुः। यद्भ्रूणहत्याऽपात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत इति॥ अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या वाव मृत्युरिति। यद्भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ

आहुतिं जुहोति।[५७] मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं करोति॥ एताग्ं ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहत्यायै प्रायश्चित्तिं विदाञ्चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणग्ं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति॥ जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः। अन्तत एव वरुणमवयजते॥ खलतेर्विक्लिधस्य शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्धञ्जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव वरुणमवयजते॥[५८]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति॥ नमोऽधिपतय इत्याह। [५९] धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनग्ं समानानां करोति॥ मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥[६०] प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते। आग्नेयमैन्द्राग्नमाश्विनम्। तान् पशूनालभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा अग्निः। क्षत्त्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्नो भवति। [६१] ब्रह्मक्षत्त्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्ध्यै। त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति॥

अग्नयेऽग्ंहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे॥ अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति सर्वत्वाय॥[६२]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं चरुम्। सावित्रमष्टाकपालम्। यदाग्नेयो भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवताभिरेवैनं भिषज्यति। यथ्सौम्यो भवति। सोमो वा ओषधीनाग्ं राजा। याभ्य एवैनं विन्दति।[६३] ताभिरेवैनं भिषज्यति। यथ्सावित्रो भवति। सवितृप्रसूत एवैनं भिषज्यति। एताभिरेवैनं देवताभिर्भिषज्यति। अगदो हैव भवति॥ पौष्णं चरुं निर्वपेत्। यदि श्लोणः स्यात्। पूषा वै श्लौण्यस्य भिषक्। स एवैनं भिषज्यति। अश्लोणो हैव भवति।[६४] रौद्रं चरुं निर्वपेत्। यदि महती देवताऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया भिषज्यति। अगदो हैव भवति॥ वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मृगाखरे यदि नागच्छेत्। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति। आहैव सुत्यमहर्गच्छति॥ यद्यधीयात्। [६५] अग्नयेऽग्ंहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्य आज्यभागः। यजमानो वा अश्वः। अग्ंहसा वा एष गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। यदग्ंहोमुचे निर्वपति। अग्ंहस एव तेन मुच्यते॥ यजमानो वा अश्वः। रेतसा वा एष व्यृध्यते।[६६] यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्यग्ं रेतः। यथ्सौर्यं पयो भवति। रेतसैवैनग्ं स समर्धयति॥ यजमानो वा अश्वः। गर्भैर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। वायव्या गर्भाः।

यद्वायव्य आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनगं स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते। इष्ट्वा वसीयान् भवति॥[६७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्थ्सग्ग्स्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति। यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्। पापीयाग्स्तु स्यात्॥ आप्तानि वा एतस्य छन्दाग्ंसि। य ईजानः। तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै सग्ग्स्थिते यज्ञे वागाप्यते। [६८] साऽऽप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्थ्सग्ग् स्थिते निर्वपेत्॥ प्रजापतिर्वा ओदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो भवति। न पापीयान् भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादश मासाः संवथ्सरः। संवथ्सर एव प्रतितिष्ठति॥[६९]

एष वै विभूर्नाम यज्ञः। सर्वगं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नाम यज्ञः। सर्वगं ह वै तत्र प्रभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नाम यज्ञः। सर्वगं ह वै तत्रोर्जस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै पयस्वान्नाम यज्ञः।[७०] सर्वगं ह वै तत्र पयस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नाम यज्ञः। सर्वगं ह वै तत्र विधृतं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नाम यज्ञः। सर्वगं ह वै तत्र व्यावृत्तं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नाम यज्ञः। सर्वगं ह वै तत्र

प्रतिष्ठितं भवति। [७१] यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नाम यज्ञः। सर्वग्ं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लुप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥ [७२]

तार्प्येणाश्वग्ं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवैनग्ं समर्धयन्ति। यामेन साम्ना प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनं गमयति॥ तार्प्ये च कृत्यधीवासे चाश्वग्ं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनाग्ं रूपम्। रूपेणैव पशूनवरुन्धे। हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्ध्यै। [७३] रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेराप्त्यै॥ अस्य वै लोकस्य रूपं तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्त्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकं तार्प्येणाप्नोति। [७४] अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवग्ं हिरण्यकशिपुना। आदित्यग्ं रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्येन प्रजापतेः सायुज्यग्ं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानाग्ं सायुज्यम्। सार्ष्टिताग्ं समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥ [७५]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः।
अमुमादित्यमश्वग्ग् श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन्न्। तेऽब्रुवन्न्। यं नोऽनेष्ट। स
वर्योऽभूदिति। तस्मादश्वग्ं सवर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते॥
यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वो नाम। [७६] यच्छ्वयदरुरासीत्।
तस्मादर्वा नाम। यथ्सद्यो वाजान्थ्समजयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां
लोकानादत्त। तस्मादादित्यो नाम॥ अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्।
सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्य उत्तरवेदिमुपवपति।
योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति। [७७] योनिमानायतनवान् भवति। य एवं
वेद॥ प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवावरुन्धे।
ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवावरुन्धे॥
अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ
चित्य उत्तरवेदिं चिनोति। तावर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवावरुन्धे। अथो
अर्काश्वमेधयोरेव प्रतितिष्ठति॥[७८]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुं भूतं मेधायालभन्त। तमालभ्योपावसन्न्।
प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा एतद्देवानामहः। यथ्संवथ्सरः। तस्मादश्वः
पुरस्ताथ्संवथ्सर आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः।
यथ्सद्यो मेधोऽभवत्।[७९] तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुं भवति। य एवं वेद॥

यद्वै तत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः पशूनामनुरूपतमः॥ आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं वेद॥ सर्वाणि भूतानि संभृत्यालभते। समेनं देवास्तेजसे ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। [८०] य उ चैनमेवं वेद॥ एतद्वै तद्देवा एतां देवताम्। पशुं भूतं मेधायालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त। तेऽमृतत्वमगच्छन्न्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति।[८१] प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मारमेव गच्छति॥ एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥[८२]

....

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमँल्लोमञ्जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी। यथ्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमँल्लोमञ्जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमँल्लोमञ्जुह्वति॥ यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। दर्शपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे। [८३] यद्दर्शपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदे पदे जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे जुह्वति॥ यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तने विवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति।

अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तने विवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा।
अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तने विवर्तने जुह्वति॥[८४]

ॐ

USEFUL TEXT BOOKS FOR COLLEGE STUDENTS

Text in Sanskrit with English Translation, Exhaustive Notes, Model Questions etc.

By. T.K. Ramachandra Aiyar, M.A., B.O.L.

BOOKS ON SANSKRIT PROSE

		Rs. P.
बालारामायणम्-बाल-अयोध्या-आरण्यकाण्डाः-	A Simple Prose Version of Valmiki Ramayana retaining the idioms of the original	30.00
Do	किष्किन्धा सुन्दर-युद्धकाण्डाः- Part II	20.00
	चन्दापीडचरितम् - The story of Bana's Kadambari Concisely written, Text with Eng., Trans.	50.00
	English Translation and Notes on Kadambari Sangraham-Mahasveta Vritanta (Without Text)	25.00
Do	Sukanasa Upadesa	20.00
	मृच्छकटिक नाटक कथासंग्रहः	65.00
	A short History of Sanskrit Literature - Covering the whole range of Vedic, Sutras, Classical periods, Maha Kavyas, Darsanas etc.	65.00
कुवलायानन्दः- श्रीमदप्पय्यदीक्षित विरचितः (वृत्तिरहितः)	50 selected Alankaras with the commentary "Samanvaya" in Sanskrit and English	35.00
लघुवृत्तरत्नाकरः-	A Small Hand Book on 40 selected commonly used classical metres with English Notes and illustrations from Popular Kavyas for the use of University Students.	25.00
A Guide to the Study of Comparitive Philogy with	special reference to Sanskrit	75.00